

Et overraskende tilbakeblikk

Taler
Ole Hallesby

Dato
3 juni 1945

Sted
NRK radio

- 1 De fem krigsår vi nå har gjennomlevd er fulle av de utroligste overraskelser. Den første var krigen selv. Den ble kastet over oss i løpet av en natt. Da vi våknet opp ved sirenehylene og fikk radioen på, hørte vi at krigen var i full gang i Norge. Og da vi ut på formiddagen så tyske soldater rykke inn i Oslo, var vel de fleste av oss
- 5 temmelig konfuse.

- Den neste overraskelse var våre tapre offiserer og soldater, som tross dårlig øvelse og ennå dårligere våpenutstyr gjorde en glimrende innsats mot den totalt overlegne fiende. Tross vår krigs sørgelige forløp og resultat kunde vi dog trøste
- 10 oss med at intet okkupert land hadde kostet tyskerne så meget, både blod og materiell, som Norge.

- Jeg tør vel også si at Kongen overrasket oss. Vi kjente ham jo som den sindige og samvittighetsfulle og kloke regent. Men no i farens stund viste han seg som den
- 15 fødte fører, den modigste og sterkeste av alle norske menn. Han ikke bare viste vegen, men gikk den selv, den bitre og lange, men rake veg helt fram til seiren. Og ble fra første stund det samlende symbol på Norges seige kampvilje.

- Så overrasket tyskerne oss på ny. De viste oss sitt sanne ansikt: Det var ikke en
- 20 folkerettshjemlet okkupasjon, men en brutal erobring av Norge de var kommet for. Den 25. september 1940 ble det dokumentert for all verden.

- Også engelskmennene overrasket oss. Deres amatørkrig her i Norge og plutselige flukt virket vel på de fleste av oss alminnelige mennesker nesten som et
- 25 bedøvende slag. Og det gikk mange tunge tanker og mange ubesvarte spørsmål gjennom vårt sinn i de dager.

Vår smerteligste overraskelse i disse år var dog forræderne. At det blant våre egne landsmenn var så pass mange som svek sin konge, sitt folk og sitt land, hvem av

oss hadde tenkt seg muligheten av noe sådant? Men det utroligste av alt var dog at de benyttet fiendens makt til å plage og pine sine egne landsmenn.

Men så opplevde vi vår største overraskelse. Intet har i denne tid overrasket meg iallfall så mektig som mitt eget folk. Mitt folks sakte, men sikre reisning mot tyrannene er uten sammenlikning det største jeg har opplevd i denne store tid.

Under våren og sommeren 1940 var de fleste av oss sikkert nokså desorientert. La oss likeså godt tilstå det. Det var noen få som i likhet med Kongen så klart og stod fast fra første stund. Men de fleste av oss var mer eller mindre forvirret av de overveldende begivenheter som haglet ned over oss og hele Europa sommeren 1940. Men etter den 25. september var forvirringen som blåst bort. Da tyskerne hadde kastet masken, så også vi alminnelige mennesker fikk se deres sanne ansikt, da var all usikkerhet som strøket av vårt folk. Og nå reiste det seg til en kamp som sikkert ingen av oss hadde tenkt seg muligheten av i 1940.

Denne kamp ble ført dels åpent og offentlig, av Høyesterett, Kirken, lærerne, arbeiderne, lægene og mange flere, dels ble den ført underjordisk av det hele folk. Og her har vi opplevd de merkeligste overraskelser. Vi her i Norge har jo fra gammel tid vært et splittet folk med svake sosiale fornemmelser og en spinkel nasjonal samkjensle, med en ofte sykelig individualisme og en utpreget trang til å ri kjepphester og skyte med en egen lille kanon. Men se nå, hvorledes disse gamle nasjonalsynder ble nedkjempet og overvunnet. Vi har følt oss som ett, og stått sammen i kampen, enten vi tilhørte Høyre eller Venstre, Bondepartiet eller Arbeiderpartiet, enten vi var akademikere eller bønder, enten vi var arbeidere eller studenter.

Den felles fiende og den felles fare har drevet oss sammen. Vi har kjent oss som ett folk, ikke bare som et antall klasser. Vi har alle umiddelbart opplevd at folket står over klassene, at klassefordelene er verdiløse for oss hvis ikke den samlede nasjons liv reddes. De felles ofre og de felles lidelser har forenet oss på en ny måte. Samarbeidet i den underjordiske frihetskamp og samlivet i fangeleirene har knyttet nye bånd av forståelse, respekt og tillit mellom folk av alle politiske partier. Intet forener dypere og fastere enn felles fare, felles nød, felles offer og felles lidelse.

Eller jeg tenker på den hemmelige militærorganisasjon. Den er jo på flere vis en mektig overraskelse. Vårt forsvar var før krigen langsomt forsømt og nesten

70 ødelagt. Alle politiske partier hadde sin skyld i dette, om ikke like stor. Vårt folk vilde ikke koste på seg et ordentlig og brukbart forsvar. Og hos våre unge menn var det en inngrodd uvilje mot militærøvelsene, ofte også en målbevisst propaganda imot dem.

75 Men se nå, hvorledes alle disse uklare pasifistiske teorier ble feid vekk, og hvorledes de unge frivillig søkte de hemmelige militærøvelser, og underkastet seg den skarpeste disiplin og den mest hardhendte herding, for ikke å tale om at de hver dag gikk med livet i hendene. Mange er da også blitt grepet og skutt etter de frykteligste pinsler. Og de unge piker misunte de unge menn som kunde gå i
80 krigen for sitt land. Mange av dem gikk inn i det militære hjelpearbeid av forskjellig art.

Vi har da også allerede høstet frukter av denne nye forsvarsvilje. Når det er gått så overraskende godt med krigens avslutning i Norge, både med avvæpningen av
85 tyskerne og fengslingen av forræderne, så beror det uten tvil på, at både tyskerne og de norske NS gjennom de mange arrestasjoner og forhør kjente til den mektige forsvarsvilje og den hemmelige militærorganisasjon.

Som sagt har jeg ikke opplevd større overraskelser i denne tid enn vårt folk. Og
90 jeg spør dere, mine lesere: Var det noen av dere som ante at vårt folk eide en sådan heroisk kraft, som den underjordiske frihetskamp har vist oss. Når vi unntar den ene prosent forrædere, så gikk hele folket inn i kampen: unge og gamle, menn og kvinner, ja, barna med. Frivillig, ja, med glede og begeistring gikk de inn. Etter evne og leilighet påtok de seg ofre og lidelser, mange satte
95 daglig livet inn.

Jeg tenker særlig på dem som gikk inn i militærorganisasjonen, i den illegale presse, i spiontjenesten og i flyktningetransporten. Her er, med livet som daglig innsats, utført heltebedrifter som de færreste ennå kjenner til. Og jeg tenker på
100 dem som under forhør og tortur lot seg pine i hjel heller enn å røpe noen av sine kamerater. Eller jeg tenker på dem som satt i fengsel eller fangeleir, enkelte opp til 4 år. Med godt humør og et ukuelig mot bar de alle fangenskapets besværligheter og plager. Eller jeg tenker på våre tapre og uredde sjøfolk som daglig satte livet inn i kampen for sitt folk, langt borte fra hjem og fedreland.

105

De unge har også vært oss en stor og glad overraskelse. Hvem av oss tenkte på forhånd at de unge skulde make en slik innsats som de gjorde? De har

110 overrasket oss ikke bare ved sitt mot, men kanskje ennå mer ved sitt initiativ, sin
snarrådighet, sin kaldblodighet og sin utholdenhet. Jeg visste nok på forhånd at
vi hadde megen rank og sterk og livsfrisk ungdom, men jeg så jo også at vi hadde
atskillig bortskjemt, vissen og bløt ungdom. Krigens år har gitt vår ungdom en
mektig reisning. Og jeg lykkønsker de unge som har fått denne store tids
115 mektige vigsel over sin ungdom. Det er en livsstart som gjør den langt mer
livsdyktig enn annen ungdom. Og jeg lykkønsker vårt folk med denne høyreiste
ungdom. Den vil sikkert kunne hjelpe også den del av ungdommen som i denne
krevende tid intet har ofret og intet har våget, men levd sitt bløtaktige liv i svir
og drikk og seksuelle utskeielser.

120 Jeg tilstår åpent at jeg ikke kjente mitt folk før nå i denne frihetskamp. Jeg visste
virkelig ikke at det eide et slikt mot, et slikt offersinn og en slik lidelsesvilje. Jeg
er stolt av mitt folk, og jeg har lært å takke Gud for det som aldri før.

125 Offerviljen har gitt seg mange vakre utslag i disse tunge år. Jeg tenker på den
almene og storslåtte gavmildhet og hjelpsomhet. De som på grunn av sin
nasjonale holdning mistet sin stilling eller sin lønn, ble underholdt ved frivillige
gaver. Innsamlingen og innsmuglingen av mat og tobakk til fangene var en
strålende prestasjon som vi fanger aldri vil glemme.

130 I det hele var det en villig og storslått hjelpsomhet med mat og klær og hus. Vi
har kjent gleden ved å dele med dem som hadde mindre enn oss. Vi stuvet oss
sammen for å skaffe plass for de tvangsevakuerte fra Nord-Norge eller for dem
som mistet sitt hus ved rekvisisjon. Det ble nok mange innskrenkninger og
forsakelser, men alle vanskeligheter ble overvunnet med hjertelag og godt
135 humør.

Ikke bare krigen, men også freden kom overraskende til oss. Jeg tenker ikke bare
på det at den til sist kom så brått og avvikledes så raskt. Det mest overraskende
var dog at befrielsen gikk så utrolig godt. Hvem av oss hadde våget å vente at vi
140 skulle kunne avvæpne tyskerne uten nye krigshandlinger, og fengsle forræderne
uten lovløse hevnhandlinger?

Også her har vårt folk overrasket oss mektig. Det har vist en styrke og en
reisning som var helt imponerende. Vi fryktet vel alle for at oppgjøret med de
145 tyske torturbøller og de norske forrædere skulde friste vårt folk til selvtekt og
voldshandlinger, og således kaste en mørk skygge over vår strålende frihetskamp,

ved å oppta de lovløse metoder, som vi så skarpt fordømte hos våre fiender.

150 Men vi opplevde under oppgjørsdagene en selvdisiplin, en ro og verdighet som viser at vår stier over fiendene var fullstendig. Vi har beseiret ikke bare deres krigsmakt og deres terror, men vi har også beseiret deres ideologi og deres metoder. Og dette spår godt for vårt folks framtid. Et folk som kan beseire seg selv er sterkere enn det folk som bare kan beseire andre.

155

Det tilbakeblikk jeg skulde foreta i denne lille radiotime er ennå ikke ferdig, Det mangler ennå et vesentlig ledd. Jeg har ennå ikke talt om det Gud har gjort her i Norge i disse fem år. Og da må jeg først nevne at Gud har straffet oss. Denne krig er den hardeste straff vårt folk har opplevd i sin tusenårige historie. Og når
160 straffen denne gang ble så hard, da berodde det på at vår synd var så grov.

I Bibelen ser vi at den groveste av alle våre synder er synden mot det første bud, krenkelsen av Guds hellige majestet. Denne synd er jo begått gjennom alle tider. Avgudsdyrkelse, menneskedyrkelse, keiserdyrkelse er vel kjent hos hedningene,
165 både i gammel og ny tid. Men nå har denne menneskedyrkelse begynt å bre seg også i den kristne verden. Og her opptrer avguderiet i annen potens: Hedningene dyrker avguder fordi de ikke kjenner den sanne Gud. De moderne hedninger derimot kjenner den sanne Gud, men vender seg bevisst bort fra ham for å dyrke mennesket.

170

I over to mannsaldre har man her i Vesten nektet og spottet Gud, og det både oppe og nede i samfunnet. Vitenskap og teknikk, en gjennomført sivilisasjon og en brillierende kultur har løftet mennesket så høyt at man kjente seg uavhengig både av Gud og djevel. Guds gamle bud ble avskaffet. De kristne dyder:
175 kjærlighet, saktmodighet og ydmykhet ble avvist som slavemoral. Det moderne menneske lot seg ikke binde av noen gud, men ordnet suverent denne verden uten å ofre en tanke på den hinsidige.

Og vi må ikke innbille oss at det bare var i Tyskland man dyrket mennesket, nei,
180 over hele den siviliserte verden, også i Norge. I vitenskapen, i kunsten, i politikken og i privatlivet hersket den irreligiøse humanisme, som ikke kjenner noen annen Gud enn mennesket selv.

Men Gud lar seg ikke spotte. Vil vi ikke lytte til det han sier i sitt ord, så griper
185 han til kjensgjerningenes tale. Og nå har han talt gjennom den forferdeligste av

alle kriger. Ved en hard, men praktisk anskuelserundervisning har han sagt oss alle, både beseirede og seierherrer, at sivilisasjon og kultur fører oss rett i kaos, hvis vi løsriver dem fra Guds ord og Guds bud.

190

Skaperen har talt, og skapningen skjelver for den urokkelige sannhet at mennesket ikke er sin egen herre: Vil det ikke tjene Gud, så er det nødt til å tjene Satan. Og aldri i vår verdens historie har de sataniske makter i tilværelsen vist sitt ansikt så utilsløret som i denne krig.

195

Mine lesere, er det noen av dere som ikke har hørt Guds myndige tale i disse krigens år? Jeg tror det ikke. La oss ærlig tilstå, at krigen med all sin terror og tortur og blod og sorg og gråt har gjennomrystet oss alle, og stillet oss nakne og skyldige for den levende Guds ansikt. Det er ingen skam hverken for mann eller

200

kvinne å tilstå, at vi skjelver for den hellige Gud.

Det skjedde noe med oss i denne tid. Det var Gud som gjorde det. Han berørte vår sjels innerste og fineste hjerteblad med sin veldige og nådige hånd. Og mange her i Norge har bøyd seg for Guds myndige tale. De har bekjent sine synder og funnet fram til Kristi kors, og lever nå som Guds lyse og lykkelige barn.

205

Andre er ennå ikke kommet så langt. Men de lenges, som kirkefaderen Augustin sier et sted: «Du, Herre, har skapt oss til deg, og vårt hjerte er urolig inntil det finner hvile i deg.» De har begynt å føle det irreligiøse livs tomrom i sjelen, og lenges etter sin barndoms tro og sin barndoms Gud. Det er mange slike i Norge

210

i dag. De har funnet vegen tilbake til Guds hus, og nå kan de ikke begripe at de gikk kirkedøren forbi i alle de mange år. Til disse mange søkende har jeg et stille sterkt ord fra Gud. Det lyder så: På den dag du søker meg av hele ditt hjerte, skal du finne meg. Husk: Vi frelses ikke ved å søke Gud, men ved å finne ham.

215

Andre igjen er ikke kommet så langt at de søker. Men også de har gjort helt nye opplevelser. De har opplevd det absolutte. Før relativiserte de alt, også rett og moral og religion. Men i denne krig har de opplevd at det er noe absolutt, noe som mennesket ikke kan bestemme over eller utnytte etter forgodtbefinnende, noe som tvert om bestemmer over mennesket, enten til frigjørelse og lykke eller til fordervelse og undergang, ettersom mennesket bøyer seg for det eller reiser seg imot det. De har i disse år opplevd at moral og rett og rettferdighet har et absolutt krav på oss, på våre evner og krefter, vår helse ja, vårt liv.

220

De opplevde også noe som rokket ved deres materialisme. Mister mennesket troen på det usynlige og evige, så driver det inn i materialismen, både den teoretiske og den praktiske. I lange tider har det materialistiske livssyn behersket vitenskap, kunst og litteratur. Og i praksis er kampen for levestandarden blitt
230 for de fleste en pinende tvangsforestilling.

Men nå, når materialismen endelig viste sitt sanne ansikt og berøvet oss åndsgodene: rett og rettferdighet og frihet, frihet til å tro og tenke og tale og skrive og høre og handle etter vår egen overbevisning, nå har de opplevd
235 materialismens bankerott. Og frivillig, ja, med glede har de ofret de materielle goder for å gjenvinne de åndelige. De oppdaget nemlig at nazismen var et åndsfenomen, som ikke lot seg beseire bare ved kanoner og tanks. Det var alene en åndskamp som kunde få bukt med den. Overfor dens terror og tortur kunde intet annet enn det moralske mot holde stand.

240 Når jeg ser tilbake på disse mange og mangeartede opplevelser vi har gjort her i Norge i disse krigens år, da ser jeg Guds veldige og nådige hånd gjennom det hele. Jeg ser litt av Guds tålmodige arbeid i den norske folkesjel. I stillhet holder Gud på å legge roret saktelig om for vårt folk.

245 Her er skjedd noe stort i disse år, på alle åndslivets felter, både politisk, sosialt og nasjonalt, moralskt og religiøst. Og nå står vi overfor Norges nye dag, med de nye, landsomfattende oppgaver. Vi skal nå i fellesskap reise vårt krigsherjede land opp igjen, både økonomisk og sosialt og moralsk. Det er veldige oppgaver
250 som venter oss. Men vårt folk står i dag med nye muligheter for dette gigantiske arbeid. Den norske folkesjel er i dag en annen enn den var i 1940. Gud har lutret og rensset vårt folk i lidelsens ild. Og midt i den strålende norske vår står det norske folk i dag med nytt vårliv i sine årer. Naturen omgir oss i disse dager med all vårens skjønnhet og livsfylde. Slik ser jeg i dag mitt folk i den skjønneste
255 blomstring, som Norge noensinne har opplevd.

Men vi vet jo alle: En rik blomstring behøver ikke å gi en rik høst. Derfor går vi som har hage i disse dager i spenning og ser om blomstene knytter seg, eller visner og faller av. Og det er mange av oss som i disse dager går omkring i
260 spenning og spør: Mon vårt folks blomstring vil sette frukt? Vi har bestått krigens prøve. Men fredens prøve vil sikkert bli hardere og vanskeligere.

Og den prøve går vi nå alle inn i. Det spørres nå om vi glir tilbake til den gamle

265 slendrian og egoisme og hensynsløse kamp for tilværelsen, eller om vi vil
fastholde den godhet og hjelpsomhet og offervilje, det samhold og den gode vilje
til samarbeid som krigsårene har lært oss.

Gleden og lesten har vært høy og sterk i disse uker. Og rett var det. Men la oss nå
270 i hverdagens prosa og slit vise at det var mer enn stemninger og store ord.

No er det i Noreg atter dag

med vårsol og song i skogen.

275

Um sedet enn gror på ymist lag,

det brydder då etter plogen.

280 So signe då Gud det gode såd

til groren ein gong er mogen.

Gud bevare Kongen og fedrelandet!

285

Kilde

290 Hallesby, O.: Da Kongen kom - To taler under befrielsen. Oslo 1945.

URI

<https://www.virksommeord.no/tale/et-overraskende-tilbakeblikk>

295

300